

Het pauperparadijs

Hollandse 'Les misérables' in Veenhuizen

Precies daar waar de tragische geschiedenis zich ooit echt afspeelde, komt deze zomer in Veenhuizen de voormalige pauperkolonie weer even tot leven. *Het pauperparadijs* is een postuum eerbetoon aan de armen die werden vergeten, en meer dan dat.

 Diane Romashuk

Een donkere nacht in 1826. Teunis wordt van zijn bed gelicht, net als de andere kinderen van het Aalmoezeniersweeshuis in Amsterdam. Per schip worden ze naar Veenhuizen gebracht. Daar worden ze opgesloten in de acht jaar eerder gestichte Maatschappij van Weldadigheid, die beschaafde, nuttige burgers van ze moet maken. Met die scène begint het muzikale theaterspektakel *Het pauperparadijs*, dat zaterdag in première gaat. Het wordt gespeeld op de binnenplaats van het Gevangenis­museum in Veenhuizen, daar waar zich ook echt de tragedie voltrok waar het stuk over verhaalt. Het onfortuinlijke lot van Teunis, is vele kinderen met hem beschoren. „Overal in Nederland werden 's nachts kinderen tijdens een razzia - want dat waren het gewoon - uit weeshuizen gehaald en naar Veenhuizen getransporteerd”, zegt regisseur Tom de Ket. „Een groot deel van die kinderen was niet echt wees. Veel ouders hadden hen uit armoede te vondeling gelegd, maar bezochten hen nog geregeld. Ze hebben hun kinderen nooit meer teruggezien. En van de verheffende toekomst die hen werd beloofd, kwam niks terecht.”

Menselijk tekort

De Maatschappij van Weldadigheid eindigde als nachtmerrie. Sterker, we hebben haar uit ons geheugen gewist. De Ket: „Waarschijnlijk uit schaamte, omdat er was gefaald en deze historie het menselijk tekort illustreert. Zelfs in de Canon van Nederland wordt het niet genoemd.” Dat het verhaal in Veenhuizen nu toch wordt verteld, is te danken aan Suzanna Jansen. Tijdens een zoektocht naar haar familiegeschiedenis stuitte zij op het verborgen verleden van het gesticht waar drie generaties wezen en andere armlastigen gedwongen leefden. Een geschiedenis van haar voorouders en die van zo'n een miljoen Nederlanders, waaronder Alexander Pechtold en Ruud Lubbers. In 2008 schreef Jansen het boek *Het pauperparadijs*, waarvan ruim 280.000 exemplaren zijn verkocht en

waar de gelijknamige theater­voorstelling op is gebaseerd.

Op aanraden van zijn vrouw, actrice Gusta Geleijnse, las ook De Ket het 245 pagina's tellende relaas. Met stijgende verbazing. Als geboren en getogen Drent was hij wel bekend met het Veenhuizen waar tegenwoordig naast het museum een gevangenis staat. „Maar hoe kon het dat niemand dit verhaal kende?” Toen hij boek net uit had vroeg de provincie Drenthe - die net als de gemeente Noordenveld subsidie toekende aan het stuk - hem of hij in navolging van de *Drentse Bluesopera* die hij daarvoor regisseerde niet nog zo'n project in zijn koker had. „Dat moest dan wel *Het pauperparadijs* worden: een verhaal dat verteld moet worden en alles in zich heeft voor een theaterspektakel. Menselijk drama, een liefdesgeschiedenis en filosofische dilemma's.”

Het is een verhaal dat verteld moet worden en alles in zich heeft voor een theaterspektakel

De Maatschappij van Weldadigheid ontstond namelijk vanuit de goede bedoelingen van generaal Johannes van den Bosch. „Nederland ging in die tijd gebukt onder de heersende armoede. Van den Bosch wilde dat verhelpen door een stuk land in Drenthe te kopen. In die tijd was hier nog niets”, vertelt De Ket. Door de 'paupers' het land te laten bebouwen, be­wezen ze de maatschappij een dienst en konden ze ook in hun eigen onderhoud voorzien, zo was het idee.

De opvang van wezen dacht Van den Bosch goedkoper te kunnen verzorgen dan de staat. In Veenhuizen liet hij drie gestichten bouwen. Met vierduizend wezen en hetzelfde aantal bel­delaars moest de proefkolonie rendabel worden. „Een eenvoudig maar groots idee, zeker omdat de heersende

gedachte in die tijd was dat arme mensen hun situatie aan zichzelf te danken hadden. Maar Van den Bosch raakte verblind door zijn eigen idealen. De begraafplaats wordt nu wel het vierde gesticht genoemd: allemaal anonieme graven, om maar niet aan de paupers herinnerd te worden.”

Aanvankelijk was het de bedoeling dat mensen vrijwillig naar het gesticht zouden komen, maar dat leverde te weinig bewoners op. Steeds meer mensen werden er daarom gedwongen ondergebracht. „Voor de bekostiging startte Van den Bosch een soort crowdfunding avant la lettre; van notabelen kreeg hij een stui­ver per week, van de staat een bedrag per pauper. Daar zat een perverse prikkel in om zoveel mogelijk mensen naar zijn proefkolonie halen.”

Stigma

De eis dat de bewoners fysiek in staat moesten zijn om te werken, werd losgelaten. De Ket: „Veenhuizen werd steeds meer een plek waar mensen in slechte omstandigheden leefden en allerlei onaangepaste lieden werden ondergebracht. Een stigma dat de rest van Nederland al snel op alle bewoners plakte.” Met hulp van Jansen, nu dramaturg en onderzoekshulp bij de voor­stelling, bewerkte De Ket de motieven van Van den Bosch tot een van de verhaallijnen in het script. „Het script is helemaal nieuw. Suzanna had het verhaal meer als een journalistieke documentaire geschreven, zonder dialogen en dergelijke.”

Het verhaal van de wezen wordt verteld via Teunis. Hij valt voor Cato, dochter van een bewaker van het gesticht. „Ongeoorloofd in die tijd.” Ze ontvluchten Veenhuizen maar keren ook weer terug. „Door het verlies van hun zelfstandigheid in de kolonie wisten mensen zich daarbuiten vaak ook niet meer te redden. Victor Hugo schreef in de 19e eeuw *Les misérables* over de verschoppelingen in Frankrijk, in Nederland kennen we die traditie niet zo, maar in feite is dit het Hollandse *Les misérables*.”

De acteurs, onder wie Dragan Bakema (Johannes van den Bosch), Margreet Boersbroek (Cato) en Steyn de Leeuwe (Teunis), brengen het verhaal in een imposant decor. Kunstenaar en decorontwerper Michiel Voet her­bouwde hiervoor het derde gesticht. De losse delen bestaan onder meer uit een metershoog hoofd van Van den Bosch, twee verdiepingen tellende huizen, een rijdende kerk en een trap die tot het dak van het gevangenis­museum rijkt: de weg naar de uitgang. Afzonderlijk wegen de stukken een paar honderd kilo. Tijdens de voor­stellingen worden ze desondanks meermalen verplaatst, sommige met een kraan. „Het decor is een metafoor voor een bouwplaats. Je kijkt naar wat de op-

bouw van Nederland moet worden.” De Ket schreef ook zelf 24 liederen voor de voor­stelling. Lavalu (Marielle Woltring) schreef de muziek. „Het verhaal van liefde, schaamte en hoop laat zich prachtig in noten vertalen. Ze is een geweldig talent, de muziek snijdt echt door de ziel.” In het decor kregen Lavalu en haar band een bandstand. „Maar we negeren niet dat het live is, dus de muzikanten kunnen en komen er ook uit.”

Inmiddels is de cast en crew van *Het pauperparadijs* klaar voor de try-outs die vanavond beginnen en de ruim veertig voor­stellingen die deze zomer worden opgevoerd voor naar verwachting 40.000 toeschouwers. Maar dat had eerst heel wat voeten in de aarde. De ingewikkelde vergunningen die nodig waren van de gemeente Noordenveld lieten lang op zich wachten waardoor het stuk een jaar werd uitgesteld. Daarna stapten omwonenden die geluids­overlast en parkeerproblemen vreesden nog naar de bestuursrechter. De Ket: „Inmiddels zijn er goede afspraken gemaakt en overheerst het enthousiasme, maar in die tijd heb ik er wakker van gelegen. Op sommige mo­menten voelde ik me net Van den Bosch.”

In de voor­stelling haalt De Ket Van den Bosch ook naar het heden. „*Het pauperparadijs* is een postuum eerbetoon aan zij die werden vergeten, en meer dan dat. Een derde verhaallijn is

Het decor is een metafoor voor een bouwplaats. Je kijkt naar wat de opbouw van Nederland moet worden

er voor een verteller, een medewerker van het huidige ministerie van Sociale Zaken, gespeeld door Paul Kooij die in gesprek gaat met de generaal.” De vraag die De Ket daarbij opwerpt is of we het nu allemaal wel zoveel anders en beter doen.

De Ket die eerder onder meer met *De Casanova's van de vastgoedfraude* en *Door de bank genomen* van het mede door hem opgerichte De Verleiders al garant stond voor politiek theater, schuwt het niet om ook een knagend antwoord te geven. „In het begin dacht ik dat Van den Bosch een megalomane gek was. Maar in één ding had hij onge­looflijk gelijk: hij deed tenminste wel iets. Dat wordt nu, met name door de politiek, wel eens vergeten. Hoe we omgaan met de kansarmen lijkt eigenlijk nog heel veel op de bevoogdende aanpak van Van den Bosch”, stelt de regisseur. „Ook wij vinden eigenlijk nog steeds 'eigen schuld, dikke bult'. De schuldsanering bijvoorbeeld bestaat voornamelijk uit boetes, dus eigenlijk een soort straf. Voor wajongers wordt er bijna niets meer gedaan en illegalen willen we bed, bad en brood weigeren. We schuiven steeds meer mensen naar de buitenkant van de samenleving. In die zin is *Het pauperparadijs* een geschiedenis waar we nog steeds niet van willen leren.”

 Het pauperparadijs is vanaf vanavond (try-out) te zien tot en met 7 augustus. De première is zaterdag. www.hetpauperparadijs.nl

Scène- en repetitiefoto's van *Het pauperparadijs*. Bakema als generaal Johannes van den Bosch. Foto's: Marcel Jurian de Jong (De Ket)/Reyer B.

Paupers van nu

Gevangenen bouwden mee aan decor en instrumenten

Hoewel hij uiteindelijk faalde, kan Johannes van den Bosch niet worden verweten dat hij niets deed voor de verschoppelingen in de maatschappij, stelt Tom de Ket van *Het pauperparadijs*. In navolging daarvan zag en greep de regisseur zijn kans om met zijn voor­stelling zelf ook de daad bij het woord te voegen. „Voor *Het pauperparadijs* is sa-

mengewerkt met de gevangenen in Veenhuizen, geen mensen die een ernstig delict hebben gepleegd overigens. De gevangenen hebben bijvoorbeeld meege­werkt aan het decor, muziekinstrumenten gemaakt en ze verzorgen ook de bewaking, daar hebben ze een lol in”, lacht De Ket. In gevangenis Esserheem kregen de gedetineerden een

voorproefje van de voor­stelling in de vorm van een concert. „Je kon merken dat het erg op prijs werd gesteld dat we ze zo bij het project betrokken. De gedetineerden zijn eigenlijk de paupers van nu; in de zin van dat het echt geen pretje is om daar te zitten en met de sleur, verveling en je overbodig te voelen om te gaan.”